

*Əliyev Tofiq Məmməd oğlu,
fəlsəfə elmləri namizədi, dosent,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: tofiqaliyev0756@gmail.com;
Hüseynova Nigar Rəhman qızı,
doktorant,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: nigarrahmanova@gmail.com
© Əliyev T.M., Hüseynova N.R., 2022*

UOT - 338.1

BUĞDA EMALI SƏNAYESİ MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ İNNOVASIYA TƏDBİRLƏRİ VƏ LAYİHƏLƏRİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – buğda emalı sənayesi müəssisələrində innovativ tədbir və layihələrin tətbiqinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsini tədqiq etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat prosesində sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil, analiz, sintez, elmi və məntiqi ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – tədqiqat nəticəsində buğda emalı sənayesi müəssisələrində emal xərclərinin azaldılması məqsədilə innovativ tədbirlər və layihələrin tətbiqinə dair təklif və tövsiyələr hazırlanmışdır.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – tədqiqatın əsas nəticələri, hazırlanan təklif və tövsiyələr buğda emalı sənayesi müəssisələrində hazır məhsulun emal xərclərinin azaldılması və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, habelə müəssisənin işinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi istiqamətində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – buğda emalı sənayesi müəssisələrində innovasiya tədbirləri və layihələrinin tətbiqinin zəruriliyi və qiymətləndirilməsi problemi ilk dəfə tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: innovasiya, səmərəlilik, texnoloji proses, qiymətləndirmə, maliyyə menecmenti, gəlirlilik dərəcəsi, xalis dəyər, iqtisadi səmərə

G İ R İ Ş

Müasir şəraitdə yeni iqtisadi sistemə, yəni innovasiya sisteminə keçid başlanmış və inkişaf etməkdədir. İnnovasiyanın işlənilməsi və tətbiqinin sürətləndirilməsini təmin etmək uğrunda rəqabət mübarizəsi davam edir. İnnovasiyalı iqtisadiyyata keçidlə xarakterizə edilən çağdaş dünyamızda innovasiyalı tədbirlər dominatlaşacaqdır. İnnovasiyalı iqtisadiyyatda inkişaf yeni biliklərin mövcud olanlara tətbiqi hesabına təmin edilir.

Buğda emalı proseslərinin səmərələşdirilməsi nəticə etibarilə həmin prosesin maddi məzmununu təşkil edən əmək proseslərinin səmərələşdirilməsi deməkdir. Emal proseslərinin səmərəliliyi məhsul vahidinə düşən xammal, material, yarımfabrikat, enerji məsrəflərinin xüsusi çəkisi, hazır məhsulun keyfiyyəti, əmək məhsuldarlığının səviyyəsi, istehsal prosesinin intensivliyi və məhsulun maya dəyəri ilə səciyyələnir. Buğda emalı sənayesi müəssisələrində

həm texniki-texnoloji, həm də əmək ünsürlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərində səmərələşdirici tədbirlər həyata keçirilir.

Dünya bazarında ərzaqlıq buğdanın idxal dəyərinin müəyyən obyektiv və subyektiv səbəblərdən durmadan artması buğda emalı sənayesi müəssisələrində emal xərclərini azaltmaq məqsədilə innovativ tədbirlərin və layihələrin tətbiqinin zəruriliyini önə çıxarmışdır. Məhz buna görə də buğda emalı sənayesi müəssisələrində innovativ tədbirlərin tətbiqi nəticəsində enerji məsrəflərinin azalması, hazır məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, əmək məhsuldarlığının və emal prosesinin intensivliyinin artması, habelə texniki-texnoloji və əmək ünsürlərinin təkmilləşdirilməsi məhsulun maya dəyərinin həm sabit saxlanılmasına, həm də azalmasına təsir göstərir.

Məhz bu baxımdan emal müəssisələrində innovasiya layihələri və tədbirləri ilə bağlı problemlər xüsusi aktualıq kəsb edir və onların elmi tədqiqi xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın əsas məzmunu

COVID-19 pandemiyasının təsirləri və dünya iqtisadiyyatında yaranan qeyri-müəyyənliklər səbəbilə təchizat zəncirlərinə mütəmadi təzyiqlərin yaranması, logistik xərclərin yüksəlməsi, bir çox ölkələrin tələbdən artıq ehtiyat yaratması və buğda istehsalçısı olan ölkələrin daxili bazarı qorumaq məqsədilə müxtəlif proteksionist tədbirləri fonunda dünya bazarlarında ərzaqlıq buğdanın qiymətində artım davam etməkdədir.

Əsas ərzaqlıq buğda istehsalçıları olan ölkələrdə yaranmış siyasi və hərbi münaqişələr səbəbilə dünya bazarında ciddi qiymət artımı və tədarük riskləri, habelə həmin məhsulların dünya ticarətində məhdudluğu müşahidə olunur. Münaqişənin yaratdığı qeyri-müəyyənliklər, ərzaqlıq buğdanın logistik xərclərinin kəskin şəkildə yüksəlməsi, ixracın məhdudluğu və digər istehsalçı ölkələrin tətbiq etdiyi ixrac qadağaları dünya bazarında təklifin azalmasına və qiymətlərin artmasına səbəb olub.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının məlumatına əsasən 2022-ci ilin iyul ayında 2021-ci ilin müvafiq ayı ilə müqayisədə ərzağın dünya üzrə artımı 13,1% səviyyəsində dəyərləndirilir. Təşkilatın proqnozlarına əsasən 2022-ci ildə ümumilikdə qlobal istehsalın həcmnin azalacağı gözlənilir.

Bununla yanaşı ölkəmiz üçün xüsusilə önəmli olan məsələlərdən biri ən böyük ərzaqlıq buğda istehsalçılarından və Azərbaycana ixrac edilən buğdanın əsas mənbə ölkəsi olan Rusiyanın 2021-ci ilin fevral ayından tətbiq etdiyi yüksək ixrac tariflərinin hələ də qüvvədə qalmasıdır.

Dünya bazarlarında müşahidə olunan bu vəziyyət və ixracın məhdudlaşdırılması səbəbindən ölkəyə taxıl idxal edən sahibkarlıq subyektləri ciddi qiymət təzyiqləri ilə üzləşiblər. Cari ilin iyul ayında ölkəyə idxal edilən ərzaqlıq buğdanın orta idxal qiyməti 402,46 ABŞ dolları təşkil edib ki, bu da 2021-ci ilin müvafiq ayı ilə müqayisədə 67% (orta idxal qiyməti 241 ABŞ dollar), dekabr ayı ilə müqayisədə isə 18,4% (orta idxal qiyməti 339,89 ABŞ dollar) yüksəkdir.

2021-ci ildə ərzaqlıq buğdanın dünya üzrə kəskin bahalaşmasının Azərbaycana təsirinin azaldılması məqsədilə hökumətin ayırdığı subsidiyalar hesabına buğda və unun qiyməti real qiymətlərdən aşağı səviyyədə saxlanıldı. Subsidiyalar hesabına bu qiymətlərin uzunmüddətli dövrdə liberal iqtisadi tələblərə zidd olaraq qeyri-real səviyyədə saxlanılması mümkün olmadığından cari ilin əvvəlindən ərzaqlıq buğda tədarükü və un istehsalı ilə məşğul olan sahib-

karlıq subyektləri tərəfindən onun qiyməti ərzaqlıq buğdanın ilin əvvəlinə olan idxal qiymətinə uyğunlaşdırıldı.

Un istehsalçıları çörək və un məmulatlarının qiymətini 2022-ci ilin biçin-tədarük dövrünədək göstərilən səviyyədən yuxarı qalxmaması üçün bütün səylərini səfərbər etdilər və ötən dövr ərzində ərzaqlıq buğdanın qiymətində artımlar baş versə də, onun qiymətində artım müşahidə edilmədi. Məhz bu vəziyyət dünya bazarında, habelə əsas idxal bazarlarında taxılın qiymət dinamikasında artımın davam etməsi qiymətlərin yenidən uyğunlaşdırılması zəruriyyəti yaratdı.

Yaranmış vəziyyətdə idxal qiymətləri (ərzaqlıq buğdanın son üç ay üçün orta aylıq idxal dəyərinin 365 ABŞ dolları səviyyəsində olması) və emal xərcləri nəzərə alınmaqla qiymətlərin yuxarı hədləri müəyyənləşdirildi. Belə ki, 50 kq-lıq bir kisə onun Bakı şəhərində ən yüksək qiymət həddi 40,70 manat təyin edildi. Nəticədə onun qiymətinə uyğun olaraq çörəyin topdansatış və pərakəndə satış qiymətində də artım baş verdi. Məhz qeyd olunan vəziyyət buğda emalı sənayesi müəssisələrində un və un məmulatlarının qiymətinin artmasının sabitləşdirilməsini təmin etmək üçün innovativ tədbirlərin və layihələrin həyata keçirilməsi istiqamətində potensial imkanların araşdırılması zərurət kimi xüsusi aktualıq kəsb etdi.

Son zamanlar buğda emalı prosesində tətbiq edilən innovativ tədbirlərin un və un məmulatlarının maya dəyərinə təsirinin nəticələri özünü göstərməkdədir, belə ki, məhsulun maya dəyərinin 7-12 faiz azalmasına səbəb olmuşdur.

Buğda emalının texnoloji prosesi iki hissədən ibarətdir: təmizləmə və üyütmə. Təmizləmə bölümündə buğdanın üyütmə prosesinə hazırlığı həyata keçirilir, belə ki, buğda üyütmə prosesinə su ilə təmizlənir, qurudulması üçün 8 saat xüsusi bunkerlərdə dincə qoyulur və qeyd edilən müddətdən sonra üyütmə həyata keçirilir. Bu müddəti 50 faiz, yəni 4 saat azaltmaq məqsədilə innovativ tədbirlər, yəni buğdanın dincə qoyulduğu bunkerlərə isti hava kütləsinin ötürülməsini həyata keçirən texniki = texnoloji proseslər tətbiq edilməyə başlandı. Nəticədə bu innovativ addım emal prosesinin intensivliyinə, əmək məhsuldarlığının artmasına və son nəticədə məhsulun maya dəyərinin azalmasına səbəb oldu.

Emal texnologiyasına əsasən buğdanın su ilə təmizlənməsi prosesi ənənəvi avadanlıqlarla icra edilərkən 1 ton buğdanın təmizlənməsinə 1 ton su istifadə edilirdi. Son texniki-texnoloji avadanlıqların emal proseslərində tətbiqi nəticəsində 1 ton buğdanın təmizlənməsinə 40 litr su istifadə edildi. Bu isə sonda texnoloji prosesdə tələb edilən su miqdarına qənaət etdi. Habelə son vaxtlar buğda emalı müəssisələrində innovativ tədbirlər nəticəsində müəssisədaxili səmərəli logistik dəyişikliklərin tətbiqi, köməkçi vəsaitlərin məsrəflərinin qarşısının alınmasına yönəldilmiş yeni müasir texnoloji avadanlıqların, yükləmə və boşalma prosesində izafi məsrəflərin qarşısını alan avadanlıqların, yeni marketinq addımlarının tətbiqi emal xərclərinin azaldılması ilə nəticələndi.

Buğda emalı müəssisələrində innovativ tədbirlərin texnoloji proseslərə tətbiqi genişlənməkdədir, bu da nəticədə emal prosesinin xərclərinin azalmasına və onun səmərəliliyinin artmasına təsir göstərir.

Emal prosesində innovativ tədbirlərin istiqamətləri

Əmək proseslərinin təkmilləşdirilməsinin ən mühüm istiqaməti emal prosesinin kompleks mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılmasından, hər bir iş yerinin yüksək məhsuldarlığa malik texnoloji avadanlıqlarla, alət və qurğularla, innovativ texnologiya ilə təchiz olunma-

sından ibarətdir. Emal prosesində innovativ tədbirlər aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir:

a) Buğda emalı sənayesi müəssisəsinin hər hansı sahəsinə innovativ texnoloji proseslərin tətbiqi. Bu tipli innovativ tədbirlərə iş yerinin ixtisaslaşdırılması dərəcəsinin artırılması, əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi, məhsul istehsalının daha səmərəli ardıcılığının təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlər aiddir;

b) Emal sənayesi müəssisələrində texnoloji avadanlıqların, alət və qurğuların işinin səmərəliliyini və qənaətçiliyini təmin edən tədbirlərin icrası. Buraya aiddir: texnoloji avadanlıq və alətlərin iş rejiminin artırılması, eyni vaxtda emal edilən məhsulların kəmiyyətinin artırılması, emal prosesində çoxsaylı məhsul çeşidinin yaradılması, tullantısız və itkisiz məhsul istehsalı və s. tədbirlər aiddir;

c) İnnovativ tədbirlər nəticəsində xammal, yarımfabrikat, köməkçi materialların və hazır məhsulun müəssisədaxili səmərəli yerləşdirilməsi, onların müəssisədaxili nəql edilməsi və yerdəyişdirilməsi vasitələrinin, onlardan istifadə şəraitinin yaxşılaşdırılması tədbirlərinin işlənilib hazırlanması;

d) Emal prosesindəki əməliyyatların icrasında daha innovativ əmək proseslərinin tətbiqi. Buraya daha mütərəqqi və qənaətcil texnoloji proseslərin tətbiqi, əməliyyatların mexanikləşdirilməsi və artıq ünsürlərin ləğv edilməsi hesabına istehsal prosesinin müddətinin qısaltdılması, habelə istehsal şəraitinin yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlər aiddir.

İnnovasiya layihələrinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi

İnnovasiya layihələrinin səmərəlilik göstəricilərinin qiymətləndirilməsində innovativ təkliflərin xüsusiyyətləri və mahiyyəti nəzərə alınmalıdır. Bu həm müstəqil qiymətləndirmə obyektini kimi, həm də mülkiyyət elementlərindən biri kimi təzahür edir.

İnnovasiya layihələrinin cəlbediciliyi bir çox amillərə və meyarlara görə qiymətləndirilir. Buraya aiddir: innovasiya bazarında şərait, maliyyə bazarı mühiti, innovasiya sahibkarlığının peşə maraqları və vərdişləri, layihənin maliyyə tutumu və s. Habelə təcrübədə layihələrin innovasiya cəlbediciliyinin universal metodları mövcuddur. İnnovasiya layihələri üzrə qərar qəbul edərkən xərclərin ödənilməsi və əlavə əldə edilən gəlirin innovativ riskə uyğunluğu haqqında informasiyanın mövcud olması zəruridir.

İnnovasiya fəalliyətinə aid qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi sahibkarlara innovasiya obyektlərini, iqtisadi səmərəliliyin əsas qiymətləndirmə meyarlarını, maliyyələşdirmə mənbələrini və son nəticələrin istifadə üsullarını seçmək azadlığı verir. İnnovativ layihələrin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün layihə üzrə xərclər onların gəlirləri ilə müqayisə edilməlidir. Layihənin iqtisadi qiymətləndirilməsi innovasiya layihələrinin digər variantları ilə müqayisədə onun cəlbediciliyini aşkara çıxarır. İnnovasiya layihələri zaman amili nəzərə alınaraq qiymətləndirilir. Bu qiymətləndirmədə aşağıdakı göstəricilərdən istifadə edilir:

- layihənin öz xərcini çıxardığı müddət;
- gəlirlərin xalis dəyəri;
- layihənin rentabellik əmsalı;
- maliyyə menecmentinin gəlirlilik dərəcəsi.

İnnovasiya layihəsinin cəlbediciliyinin qiymətləndirilməsi bir qayda olaraq bütün göstəricilər sisteminin istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Yuxarıda qeyd olunan göstəricilərin hər birinə müəyyən çatışmazlıqlar xasdır, habelə hər bir göstəricinin iqtisadi məzmunu fərqlidir. Qərar vermək məqsədilə müəssisələr tərəfindən təhlil aparılarkən layihənin müxtəlif tərəfləri

haqqında informasiya toplanılır və sonda informativ hesablamaların məcmusu düzgün innovasiya qərarının qəbul edilməsinə imkan yaradır. Layihənin öz xərcini çıxardığı dövr innovasiya xərclərinin tam ödənilməsi üçün gözlənilən müddətdir. Lakin bu müddət buğda emalı sahəsində innovasiya gəlirinin tələb olunan normasını nəzərə almır. Xərclərin çıxarılma müddətini uzunmüddətli öhdəliklərin hesabına maliyyələşən layihələr üzrə hesablamaq daha məqsədəuyğundur. Layihə üzrə xərclərin çıxarılma müddəti kreditor tərəfindən maliyyələşdirilən borc vəsaitlərinin istifadə müddətindən az olmalıdır.

Müəssisələrdə xalis dəyər metodu ilə layihələr təsnifatlandırılır və xərclərin gəlirlərlə müqayisəsi əsasında qərar qəbul edilir. Gəlirlərin cari dəyərini hesablamaq üçün aşağıdakılar tələb olunur:

1. Layihə üzrə gəlirləri cəmləşdirmək;

2. Toplanmış gəlirləri layihə üzrə xərclərin məbləği ilə müqayisə etmək və gəlirlərin xalis cari dəyərini hesablamaq.

Mənfi xalis cari gəlir dəyərinə malik olan layihələr sahibkar tərəfindən rədd edilir. Sahibkar müxtəlif variantları nəzərdən keçirərkən bu göstəricinin maksimal məbləğinə üstünlük verir. Müsbət xalis cari gəlir dəyərlə layihənin həyata keçirilməsi sahibkarın aktivinin dəyərini artırır. Məhz buna görə də cari dəyəri yüksək olan layihəyə üstünlük verilir. Beynəlxalq təcrübədə innovasiya layihələrini təhlil edərkən zərərsizlik metodundan istifadə etmək əsas şərtlərdən biridir. Bu metod layihənin risklərini sərt qiymətləndirməyə imkan verir və bu innovasiya layihəsinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsində istifadə olunan maliyyə menecment məlumatlarının elementlərindən biridir.

Maliyyə menecmentində innovasiya layihələrinin kəmiyyət göstəricilərinin təhlili ayrı-ayrı risk dərəcələrinin müəyyənlişməsinə nəzərdə tutur. Kəmiyyət təhlili olduqca mürəkkəbdir və ehtimal nəzəriyyəsinə əsaslanır, bu da sonda innovasiya strategiyasının təhlilinin davamıdır.

İnnovasiya layihələrinin cəlbədiciliyinin qiymətləndirmə metodlarının təkmilləşdirilməsi nəticəsində əldə edilən gəlirlərdən sahibkar başqa yeni layihələrin həyata keçirilməsində istifadə edir. Belə layihələr üzrə yol verilən risk səviyyəsi əsas layihə üçün nəzərdə tutulan risk səviyyəsindən yüksək ola bilər, habelə innovasiyaların icrasının gəlirlilik dərəcəsinin çox olması mümkündür.

Emal müəssisələrində yeni texnika və texnologiyanın layihələndirilməsinin və innovativ investisiya tədbirlərinin tətbiqinin iqtisadi səmərəliliyinin təmin edilməsi proseduru dörd mərhələdən ibarətdir:

1. İnnovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan xərclərin müəyyən edilməsi;

2. İnnovasiya tədbirlərinin maliyyələşdirilməsinin mümkün mənbələrinin müəyyən edilməsi;

3. Yeni texnika və texnologiyanın tətbiqindən əldə edilən iqtisadi səmərənin qiymətləndirilməsi;

4. İqtisadi göstəriciləri müqayisə etməklə yeniliyin müqayisəli səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi.

İqtisadi səmərəlilik il ərzində əldə edilmiş iqtisadi gəlirin həmin tədbirin tətbiqi üçün zəruri olan xərclərə nisbəti ilə müəyyən edilir. Yeni texnika və texnologiyanın müxtəlif variantları müqayisə edilərkən ümumi və xüsusi kapital qoyuluşları, məhsul vahidinin maya

AUDİT 2022, 4 (38), səh.65-74.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 65-74.

dəyəri və s. müqayisə edilir. Texniki-iqtisadi göstəricilərin sadə müqayisəsi ən yaxşı variantı aşkar etməyə imkan vermir. Bu halda variantların müqayisəli səmərəliliyinin ümumi göstəricisi çəkilmiş xərclərlə əldə edilmiş qənaətin məlumatlarının müqayisəsi əsasında təyin olunur. Texnika və texnologiyanın baza variantının seçilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, baza variantının seçilməsi ayrı-ayrı variantların müqayisəsi üçün zəruridir. Məhz ona görə də istehsal texnologiyası səviyyəsinin qiymətləndirilməsi və texnoloji qərarların seçilməsi zamanı texnologiyanın növləri aşağıdakı kimi təsnifatlandırılır:

- köhnəlmiş;
- baza;
- modernləşdirilmiş;
- prinsipcə yeni.

Texnika və texnologiyanın baza variantının seçilməsi zamanı mövcud qərarların bütün məcmusu müqayisə olunmalıdır. Yeni texnika və texnologiyanın başlanğıc göstəricilərini müqayisə etmək və iqtisadi səmərənin müəyyən edilməsi üçün bazanın seçilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, yeni texniki və texnoloji qərarların variantlarının müqayisəli iqtisadi səmərəliliyi tətbiq olunan və baza variantlarının göstəricilərinin müqayisəsi əsasında müəyyən edilir. Bu zaman aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- bazanın seçilməsi yeni texnika və texnologiyanın həyat tsiklinin mərhələsindən asılıdır;
- bazanın və yeni qərar variantının seçilməsi həyat tsiklinin müxtəlif mərhələlərində həyata keçirilməlidir;
- baza ilə müqayisədə yeni texnoloji qərarın səmərəlilik göstəriciləri qiymətləndirilməlidir;
- həm yeniliyin tətbiqi, həm də istehsal və istismar mərhələsində yeni qərarların səmərəliliyi təhlil edilməlidir.

Göstəriciləri müqayisəli şəkllə salmaq üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə olunur: istehsal olunan məhsulun həcmi; məhsul çeşidinin strukturu; məhsulun keyfiyyəti; çəkilmiş xərclər; hazırlanma müddəti; sosial və ekoloji səmərəlilik. Habelə yeni qərarların variantlarını, daha doğrusu yenilik kimi əlavə avadanlığı, əlavə işçi qüvvəsini, əlavə istehsal sahələrini və s. istehsal resuslarının tərkibinə birləşdirmək lazımdır. Məhz bunlar üçün əlavə kapital qoyuluşu nəzərdə tutulmalıdır.

Yeni texnikanın tətbiqi üçün xərclər hesablanarkən kapital qoyuluşlarının, dövriyyə fondlarının və canlı əməyin məcmusu nəzərə alınmalıdır. İnnovasiya layihəsinin iqtisadi səmərəsi aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$\dot{I}_s = N_q - X_q$$

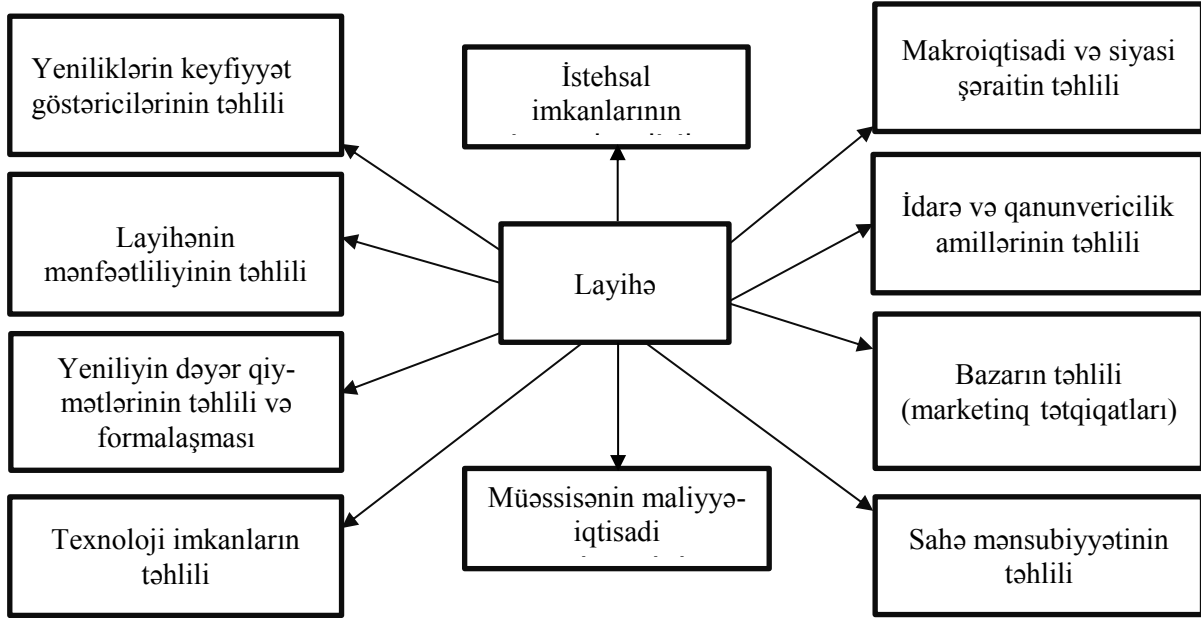
$\dot{I}_s$ – hesabat dövrü ərzində yeni texnika və texnologiyanın tətbiqindən əldə edilən iqtisadi səmərə, man.

N_q – hesabat dövrü ərzində nəticələrin dəyərlə qiymətləndirilməsi, man.

AUDİT 2022, 4 (38), səh.65-74.
AUDİT 2022, 4 (38), pp. 65-74.

X_q – hesabat dövrü ərzində texnika və texnologiyanın alınması, tətbiqi və mənimsənilməsi xərclərinin dəyərlə qiymətləndirilməsi, man.

İnnovasiya layihəsinin təhlilinin ümumiləşdirilmiş sxemi aşağıdakılardan ibarətdir:

İnnovasiya layihəsinin maliyyə səmərəliliyini hesablamaq üçün innovasiya təhlilinin dörd başlıca metodu tətbiq olunur: kapital qoyuluşlarının ödəmə müddəti; gəlirlərin indeksi; xalis cari dəyər; gəlirliliyin daxili norması.

Kapital qoyuluşlarının ödəmə müddəti metodundan təcrübədə geniş istifadə olunur.

Gəlirlilik indeksi metodu əldə edilmiş səmərəliliyin məcmusunun qoyulmuş kapital qoyuluşlarının kəmiyyətinə nisbətində təhlilinə yönəldilmişdir.

Əgər gəlirlilik indeksi müsbətdirsə, onda layihə rentabellidir, əgər vahiddən kiçikdirsə, onda layihə səmərəli deyildir.

Y E K U N

İnnovasiya layihələrinin tətbiqindən əldə edilən illik iqtisadi səmərənin hesablanmasında kapital qoyuluşlarının tərkibində yeni texnikanın alınması, tətbiqi və istifadə edilməsinin bütün mərhələləri üçün xərclər nəzərə alınır. Bu xərclərə aşağıdakılar aiddir: avadanlığın, qurğunun və cihazın alınması, daşınması, quraşdırılması, sökülməsi, istehsalın texniki hazırlığı, sazlanması və mənimsənilməsi xərcləri. Bu göstəricilərlə yanaşı innovasiyanın tətbiqi hesabına əmək məhsuldarlığının artımı, material tutumunun və enerji tutumunun aşağı salınması, işçilərin azad edilməsi və s. göstəricilər də geniş istifadə edilir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində buğda emalı sənayesində innovativ texnikanın alınması və

AUDİT 2022, 4 (38), səh.65-74.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 65-74.

tətbiqi zamanı normativ deyil, layihə yanaşması daha çox istifadə olunur, o cümlədən innovasiya fəaliyyətində layihə yanaşmasının əsasını pul axınları prinsipi təşkil edir. Müəssisələrdə innovasiya layihəsinin səmərəliliyinin aşağıdakı əsas göstəricilərindən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur:

– layihə iştirakçıları üçün maliyyə nəticələrini nəzərə alan maliyyə (kommersiya) səmərəliliyi;

– bütün səviyələrdən olan büdcələr üçün maliyyə nəticələrini nəzərə alan büdcə səmərəliliyi;

– layihə iştirakçılarının birbaşa maliyyə maraqları həddini aşan və dəyər ifadəsində olan xərcləri və nəticələri nəzərə alan ölkəmiqyaslı iqtisadi səmərəliliyi.

Şübhəsiz ki, emal sənayesində dəyərlə ifadə olunmayan xərclər və nəticələr (sosial, siyasi, ekoloji və s.) də əlavə olaraq nəzərə alınmalıdır.

Məhz buğda emalı müəssisələrində innovasiya tədbirləri və layihələrinin tətbiqi və səmərəliliyi buğda emalı məhsullarının maya dəyərinin sabit saxlanması və azaldılmasının əsas şərtlərindən biridir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abbasov S.A. Maliyyə menecmentinin nəzəri və praktiki məsələləri. Elm və təhsil. Bakı, 2022, 270 s.
2. Bayramov A. Biznes və menecmentin əsasları. Nurlan, Bakı, 2018, 270 s.
3. İmanov Ə. Biznesin əsaslarının qiymətləndirilməsi, Dərslik, Bakı, 2017, 278 s.
4. Hüseynova A.D. Elm və innovasiya fəaliyyəti: ölçmə və qiymətləndirmə, TUNA, Bakı, 2020, 371 s.
5. İbrahimov İ.H., Kərimov R. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti, Bakı, 2017, 245 s.
6. Qasımov İ., Cəbiyev F. İnnovasiya sahibkarlığı və texnoparklar, Dərs vəsaiti, Bakı, 2017, 182 s.
7. H. Könsel, A. Atlı. Değirmencilik Sanayi ve Hammade, Konya, 2014, 270 s.
8. Z. Yumurtacı, R. Öztürk. Değirmencilik Sanayesinde Küçük Hidroelektril Santrallar Yardımıyla Ekonomikliğin Artırılması, Konya-2012, 210 s.
9. Исмагилова В.С., Ихтисамова Г.А. Инновационный менеджмент Уфимский Государственный Авиационный Технический Университет Уфа, 2014, 176 с.
10. Микушева Т.Ю. Зарубежный опыт государственного регулирования инновационной деятельности / Труды шестой всероссийской научно-практической конференции, М., 2010, 86-90 с.

Tofig Mammad Aliyev,

Ph.D., Associate Professor,

Baku Business University,

E-mail: tofiqaliyev0756@gmail.com;

Nigar Rahman Huseynova,

Ph.D. Student,

Baku Business University,

E-mail:nigarrahmanova@gmail.com

© T.M.Aliyev, Huseynova N.R., 2022

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF INNOVATION MEASURES AND PROJECTS IN THE ENTERPRISES OF THE WHEAT PROCESSING INDUSTRY

A B S T R A C T

The purpose of the research is to investigate the evaluation of the effectiveness of the implementation of innovative measures and projects in wheat processing industry enterprises.

The methodology of the research - systematic approach, comparative analysis, analysis, synthesis, scientific and logical generalization methods were used in the research process.

The results of the research - as a result of the research, suggestions and recommendations were made for the implementation of innovative measures and projects in order to reduce processing costs in the enterprises of the wheat processing industry.

The practical importance of the research - the main results of the research, the suggestions and recommendations given can be used to reduce processing costs and improve the quality of the finished product, as well as to evaluate the efficiency of the wheat processing industry of the enterprise.

The originality and scientific novelty of the research - the importance and evaluation of the implementation of innovation measures and projects in wheat processing industry enterprises was studied for the first time.

Keywords: innovation, efficiency, technological process, evaluation, financial management, rate of return, net worth, economic efficiency.

Алиев Тофиг Маммед оглы,
кандидат философских наук, доцент,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: tofiqaliyev0756@gmail.com;
Гусейнова Нугяр Рахман кызы,
докторант,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: nigarrahmanova@gmail.com
© Алиев Т.М., Гусейнова Н.Р., 2022

ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ И ПРОЕКТОВ В ЗЕРНООБРАБАТЫВАЮЩИХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования – оценка эффективности и необходимости применения инновационных предложений и проектов в зернообработывающих промышленных предприятиях

Методология исследования – в ходе исследования использовались такие методы, как системный подход, сравнение, анализа и синтеза, научное и логическое обобщение.

Результаты исследования – в ходе исследования в целях уменьшения обрабатывающих расходов разработаны ряд предложений и рекомендаций по применению инновационных предложений и проектов в зернообработывающих промышленных предприятиях.

Практическая значимость исследования – основные результаты исследования и выдвинутые предложения и рекомендации могут быть использованы для улучшения качества и уменьшения расходов на обрабатывание готовых продукций, а также оценка эффективности работы зернообработывающих промышленных предприятий.

Оригинальность и научная новизна исследования – автором впервые исследовались проблемы оценки эффективности и необходимость применения инновационных предложений и проектов в зернообработывающих предприятиях.

Ключевые слова: инновация, эффективность, технологический процесс, оценка, финансовый менеджмент, уровень дохода, экономическая эффективность, чистая стоимость.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
05.10.2022
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
12.10.2022
Çapa qəbul olunmuşdur: 27.10.2022

Дата поступления статьи в редакцию: 05.10.2022
Отправлено на повторную обработку: 12.10.2022
Принято к печати: 27.10.2022

The date of the admission of the article to the editorial office: 05.10.2022
Send for reprocessing: 12.10.2022
Accepted for publication: 27.10.2022